

10 02 20 СРАВНИТЕЛЬНОЕ, ИСТОРИЧЕСКОЕ И ТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ЯЗЫКОЗНАНИЕ

10 02 20 COMPARATIVE, HISTORICAL AND TYPOLOGICAL LINGUISTICS

УДК 811.111

ББК 81.2-3

**ШАКЛҲОИ АНАЛИТИКӢ ДАР
СИСТЕМАИ КАТЕГОРИЯИ САМТИ
АМАЛ ДАР ЗАБОНҲОИ ҲОЗИРАИ
АНГЛИСӢ ВА ТОЧИКӢ**

Усмонова Рухшона Раҳматовна,
аспиранти кафедраи тарҷума ва
грамматикаи забони англисии ДДХ ба номи
акад. Б. Гафуров (Тоҷикистон, Хучанд)

**АНАЛИТИЧЕСКИЕ ФОРМЫ В
СИСТЕМЕ КАТЕГОРИИ ЗАЛОГА В
СОВРЕМЕННЫХ АНГЛИЙСКОМ И
ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКАХ**

Усмонова Рухшона Раҳматовна,
аспирант кафедри переработки и грамматики
английского языка ХГУ им. акад.
Б.Гафурова (Таджикистан, Худжанд)

**ANALYTICAL FORMS IN THE
SYSTEM OF THE CATEGORY OF
VOICE IN MODERN ENGLISH AND
TAJIK**

Usmonova Rukhshona Rahmatovna,
post-graduate of the department of English
grammar and Translation of the KhSU named
after B.Gafurov (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: www.anis.ru@mail.ru

Калидвожаҳо: самти амал, амали марказиштоб, амали марказгурез, шакли аналитикӣ, шакли синтетикӣ, шакли супплетивӣ

Мақола ба омӯзиши шаклҳои аналитикии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ дар системаи категорияи самти амал бахшида шудааст. Муаллиф қайд кардааст, ки аз рӯи самти худ амал метавонад марказгурез ё марказиштоб бошад. Гуфта мешавад, ки категорияи самти амал дар натиҷаи муқобилгузори шакли аналитикӣ (мафъул) ба шакли синтетикӣ (фоил) ба миён меояд.

Дар мақола зикр шудааст, ки вобаста ба валентнокии феъл мафъул метавонад якузв, дуузв ё сеузв бошад. Таҳлили мисолҳо аз ҳар ду забон нишон медиҳад, ки мафъули якузв ва дуузв хоси ҳар ду забон аст, вале мафъули сеузв танҳо дар забони англисӣ истифода мешавад. Таъкид мешавад, ки дар забони англисӣ шакли мафъул метавонад аз 3 то 5 ҷузъи маънодорро дар бар гирад, вале дар забони тоҷикӣ ин шакл метавонад аз 5 то 8 ҷузъи маънодор дошта бошад.

Ключевые слова: направленность действия, центростремительное действие, центробежное действие, аналитическая форма, синтетическая форма, супплетивная форма

Изучаются аналитические формы современного английского и таджикского языков в системе категории залога. Отмечено, что по своей направленности действие может быть центробежным и центростремительным. Говорится, что категория залога формируется в результате противопоставления аналитической (пассивная форма) и

синтетической форм (активная форма). Отмечено, что в зависимости от валентности глагола пассивная форма может быть одночленной, двухчленной и трёхчленной. Анализ примеров из двух языков показал, что одночленная и двухчленная пассивная форма присуща и английскому, и таджикскому языкам, а трёхчленная пассивная форма используется только в английском языке. Подчёркивается, что в английском языке пассивная форма глагола может состоять из 3-5 значимых компонентов, но в таджикском языке такая форма может состоять из 5 - 8 значимых единиц.

Key words: direction of the action, centripetal action, centrifugal action, analytical form, synthetic form, suppletive form.

The article dwells on English and Tajik analytical forms in the system of the category of voice. It is pointed out that a direction of action may be centripetal or centrifugal. It is mentioned that the category of voice is formed as a result of contrast of analytical and synthetic forms. The author notes that respective of verb valency, the Passive form can be one-member, two-members and three-members one. The analysis of examples in two languages shows that one-member and two-members Passive forms are inherent in both languages while the three-members form is used only in English. It is underscored that English Passive form may consist of 3-5 meaningful components while Tajik Passive form may have 5 – 8 ones.

Дар ин мақола доир ба шаклҳои мафъули феълҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ дар системаи категорияҳои замону ҳудуди феъл (ба истиснои шаклҳои перфектии забони англисӣ) дар сифаи хабарӣ маълумот дода мешавад.

Дар сарчашмаҳои забоншиносии тоҷик истилоҳи «тарзҳои феъл» истифода мешавад [2, с. 258]. Профессор К.Усмонов бошад, ба ҷои истилоҳи «тарзҳои феъл» мафҳуми «самти феъл»-ро тавсия кардааст, зеро шаклҳои феъли навъи «навишт - wrote» ва «навишта шуд - was written» аз рӯи гуфти ӯ дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ ба самти амал далолат мекунад [4, с. 129]. Ин истилоҳро (самти амал) бори аввал дар рисолаи доктории худ профессори Шӯъбаи забонҳои германи Институди забоншиносии АУ. – и Иттиҳоди Шӯравӣ М.М. Гухман тавсия кардааст, ки он бо забони русӣ «направленность действия» номгирӣ шудааст [1, с.234]. Истилоҳи «направленность» чун «самт» тарҷума мешавад. Феълҳои дар ин категория истифода мешаванд, ки ба самти амал далолат мекунад. Дар забони тоҷикӣ феълҳои гузаранда ва дар забони англисӣ феълҳои объектӣ дорои ин категория мебошанд. Мувофиқи ақидаи профессор М.М. Гухман, аз рӯи самти худ амал метавонад марказгурез ё марказшитоб бошад. Тахти мафҳуми марказ мубтадо фаҳмида мешавад. Амал аз мубтадо сар зада, ба пуркунанда нигаронида мешавад. Чунин амалро амали марказгурез меноманд. Вақте, ки амал аз пуркунанда сар зада ба тарафи мубтадо самт мегирад, онро амали марказшитоб меноманд. Барои собит кардани амали марказгурез ва марказшитоб ду мисол меорем: 1) Harry Esmond well remembered the receipt of this letter – Ҳарри Эсмонд дастхати он мактубро хуб дар хотир дошт (13, с.111). 2) He said that the house would have been sold by him in the end of the year – Ӯ гуфт, ки ин хона то охири сол фурӯхта мешавад (11, с.1148). Дар мисоли якум амали «remembered - дар хотир дошт» марказгурез аст, зеро он аз мубтадои «he - ӯ» сар зада, ба пуркунанда «the receipt – дастхат» равона карда шудааст. Дар мисоли дуюм бошад, амали «would have been sold – фурӯхта мешавад» на аз ҷониби мубтадои «the house – хона» сар задааст, балки аз тарафи «by him – аз ҷониби ӯ» иҷро мешавад ва ин амал ба

самти мубтадо равона мегардад, ки чунин амалро марказшитоб мегӯянд. Дар мисоли аввал феъл дар шакли фоил истифода шудааст, вале дар мисоли дуюм феъл шакли мафъулро гирифтааст. Аз ин бармеояд, ки шакли фоили феъл ба амали марказгурез, вале шакли мафъули он ба амали марказшитоб далолат мекунад. Ин ақидаи профессор М.М. Гухманро олимони шӯравӣ Б.С.Хаймовичу Б.И. Роговская, [5, с.125] инчунин, англисшиноси маъруф М.Я.Блох [6, с.176] дар китоби дарсии худ «Грамматикаи назарии забони англисӣ» дастгирӣ кардаанд..

Бояд зикр кард, ки вобаста ба валентнокии феъл мафъул метавонад якузва, дуузва ё сеузва бошад. Мафъули якузва ва дуузва хоси ҳар ду забон аст, вале мафъули сеузва танҳо дар забони англисӣ истифода мешавад. Роҷеъ ба ин се намуди мафъул аз забонҳои муқоисашаванда мисолҳо меорем: 1) The student's gathering were held there (14, с. 32) – Дар он ҷо ҷамъомади донишҷӯён гузаронида мешуд (7, с.33). 2) The Magazine was formed by the wealthier members of the Company (Ibit, 187) – Маҷалла аз ҷониби аъзоёни доротари ширкат ба роҳ монда шуд (Ҳамон ҷо, 188). Eleonor had been ordered goat's milk by the doctor (9, с. 84) – Ба Элионор духтур шири буз фармуд (тарҷумаи мо).

Дар мисоли яқум мафъули якузва ба назар мерасад. Дар ин мисол объектӣ амал (student's gathering – ҷамъомадҳои донишҷӯён) зикр шудааст. Феъли «to hold» ва «гузаронида шудан» дар шакли мафъул омадаанд. Дар ин ҷо субъектӣ амал зикр нашудааст, бинобар он ин сохторро мафъули якузва мегӯянд. Дар ҳар ду забон феъл-хабар дар шакли мафъули омадааст.

Дар мисоли дуюм бошад мафъули дуузва истифода шудааст. Дар он ҳам субъектӣ (wealthier members-аъзоёни доротар), ҳам объект (the magazine – маҷалла) зикр шудааст. Феъли «to form» - «ба роҳ мондан» дар шакли мафъули (was formed-ба роҳ монда шуд) омадааст. Дар ин мисол ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони англисӣ мафъули дуузва ба назар мерасад. Дар забони тоҷикӣ бар хилофи забони англисӣ феъли «фармудан» дар шакли фоили омадааст, зеро дар забони тоҷикӣ наметавонад суроғи амал мисли забони англисӣ ба вазифаи мубтадо ояд, ки ин ба як омили муҳими забони тоҷикӣ зиҷ алоқаманд аст. Ин ҳам бошад, танҳо ба гузардагии амал алоқаманд аст. Дар забони тоҷикӣ наметавон «Элионора аз тарафи духтур шири буз фармуда шуд» гуфт. Аз ҳамин сабаб дар забони тоҷикӣ истифода бурдани мафъули сеузва имконнопазир аст. Бинобар он, дар забони тоҷикӣ шакли мафъули феъли забони англисӣ (Eleonor was ordered) тавассути шакли фоили феъл (фармуд) ифода карда шудааст.

Аз шарҳи боло бармеод, ки дар забони англисӣ метавонад мафъул як-, ду-, ё сеузва бошад. Сеузва будани мафъули англисӣ аз он сабаб аст, ки дар ин забон ҳам пурқунандаи бевосита, ва ҳам пурқунандаи бавосита вазифаи мубтадоро ба ўҳда мегирад ва дар ҳар ду ҳолат феъл-хабаре ҷумла дар шакли мафъули истифода шуда метавонад. Дар забони тоҷикӣ бошад, пурқунандаи бавосита мавқеи мубтадоро ишғол карда наметавонад ва феъл-хабар бар хилофи забони англисӣ дар шакли мафъули истифода намешавад.

Дар мисоли сеюм бошад, дар забони англисӣ мафъули сеузва истифода шудааст. Дар он Eleonor суроғи амал асту «goat's milk» бошад, объектӣ амал аст. Таркиби «by the doctor» бошад, ба субъектӣ амал далолат мекунад.

Ҳоло бевосита ба таҳлили муқоисавии шаклҳои мафъули феълҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ дар системаи сӯғи хабарӣ тавакқуф мекунем. Дар ҳудуди ин сӯғи феълҳои ин ду забон фароғи се шакли категориалӣ мебошанд: 1) категорияи замон, 2) категорияи ҳудуд, 3) категорияи тартиб. Барои ҳар яке аз ин се категория шакли

мафъули ин ду забон тазодҳои худро доранд. Таҳлилро аз баррасии шаклҳои мафъули феъл дар системаи категорияи замону ҳудуди амал шурӯъ мекунем.

Дар замони ҳозира ҳам забони англисӣ, ва ҳам забони тоҷикӣ ду шакли самти мафъули доранд, ки яке ба амали давомдор ва дигаре ба амали ғайридавомдор далолат мекунад. Мисол: Nations are determined for a long time by the forces and ideas which influenced their beginnings (12, с.20).-Миллатҳо солҳои дароз аз ҷониби қудратҳо ва ақоиде, ки ба пайдоиши онҳо таъсир расониданд, муайян карда мешаванд.

Дар ин ҷумла «are determined» ва «муайян карда мешаванд» шаклҳои аналитикӣ мебошанд. Дар забони англисӣ он аз се ҷузъи маънодор иборат аст. Ҷузъи якум феъли ёридохандаи «are» мебошад, ки он се вазифаи грамматикӣ дорад: 1) доир ба мансубияти амал ба замони ҳозира далолат мекунад; 2) он ба шахси сеюми ҷамъ мансуб будани амали «to determine» -ро ифода менамояд; 3) ҳамроҳи пасванди «-ed» мафъул будани амали «to determine»-ро нишон медиҳад. Гузашта аз ин, амал марказшитоаб аст. Ин шакли феълӣ (are determined) ба шакли синтетикӣ «determine» муқобил гузошта мешавад: «The forces and ideas which influenced their beginnings determine nations». Муқобилгузори «determine» ба «are determined» категорияи самти амалро ҳастӣ мебахшад.

Дар мисоли аввал амал марказшитоаб аст, зеро «are determined» шакли мафъули буда, ба амале далолат мекунад, ки ба тарафи мубтадо майл гирифтааст. Дар мисоли дуюм бошад, он марказгузрез аст, зеро мубтадои ин ҷумла иҷрокунандаи амал махсуб мешавад ва ин амал аз мубтадо сар зада, ба ҷониби пуркунанда самт мегирад.

Дар мисоли якуми тоҷикӣ шакли аналитикии «муайян карда мешаванд» истифода шудааст. Он мисли гунаи англисиаш ба мафъул будани амал далолат мекунад ва аз ҳамин сабаб амали марказгузрез аст, зеро ин амал аз пуркунанда (қудратҳо ва ақоид) сар зада, ба ҷониби мубтадо (миллатҳо) самт гирифтааст. Бинобар он, амали «муайян карда мешаванд» марказгузрез махсуб меёбад. Шакли аналитикии мафъул (муайян карда мешаванд) аз ҷузъҳои маънодори зерин таркиб ёфтааст: 1) «муайян кард», ки он феъли таркибӣ буда, ба замони гузашта далолат мекунад; 2) «-а» морфемае, ки сифати феълӣ қабليات сохтааст; 3) феъли ёвари «мешаванд», ки он аз ҷузъҳои зерини маънодор таркиб ёфтааст; а) «шав», ки он феъли фармоиш аст, б) «ме-» префиксе, ки он ба амали такрорӣ далолат мекунад, в) «-анд» , ки он ба шахси сеюми ҷамъ мутааллиқ будани «муайян кардан»-ро нишон медиҳад, г) шакли синтетикӣ «мешаванд» ҳамроҳи морфема «-а» , ки сифати қабليات месозад ба мафъул будани амали муайян кардан адлолат мекунад.

Аз муқоисаи шаклҳои аналитикии «are determined» ва «муайян карда мешаванд» бармеояд, ки морфемаи «-ed»-и забони англисӣ морфемаи «-а» – и забони тоҷикӣ аст. «Мешаванд»-и забони тоҷикӣ муодили «are»-и забони англисӣ мебошад, вале «мешаванд»-и тоҷикӣ аз се ҷузъи маънодор таркиб ёфтааст, ҳол он ки «are»- и забони англисӣ як шакли рехта буда, он дорои се маънои грамматикӣ аст. Чи «are»- и забони англисӣ ва чи «мешаванд»-и забони тоҷикӣ мутаносибан ҳамроҳи морфемаи «-ed»- и забони англисӣ ва морфемаи «-а»-и забони тоҷикӣ барои сохтани шакли аналитикии мафъул хизмат мекунанд. Инро низ бояд таъкид кард, ки тафовути байни ин ду воҳиди грамматикӣ (are ва мешаванд) дар он аст, ки «are» таввасути воситаи супплетивии шаклсозӣ бунёд ёфтааст, ҳоло он ки дар забони тоҷикӣ «мешаванд» ба қатори шаклҳои синтетикӣ дохил мешавад. Феъли ёвари «to be» - и забони англисӣ барои ифодаи шахсҳои якум ва сеюми танҳо низ аз шаклсозии супплетивӣ истифода мебарад. Мисол: But I am shaken as well (14, с.93) – Вале ман ба вачд оварда мешавам. Ё худ: Аммо маро

низ ба вачд меоваранд (тарчумаи мо). The corner is occupied by a divan (13, с.52) – Кунчи хонаро диван ишғол кардааст (тарчумаи мо).

Дар мисоли аввал шакли супплетивии «am» ҳамроҳи морфемаи «-en» нишондиҳандаи шакли мафъули феъли «to shake» маҳсуб мешавад. Ҳамзамон «am» ба он далолат мекунад, ки аломати предикативӣ ба шахси якуми танҳо мансуб аст. Дар тарчумаи тоҷикии ин мисол «am» ва морфемаи «-en» тавассути феъли ёвари «мешавам» ва пасванди сифати феълии қабляти «-а» (ба вачд оварда) ифодаи худро ёфтааст. Пасванди «-ам» (мешавам) низ муодили «am» аст, зеро ҳам ин пасванд, ва ҳам «am» ба он далолат мекунад, ки аломати предикативии зикршуда (ба вачд оварда) ба шахси якуми танҳо дахл дорад.

Дар мисоли дуум «is» ва пасванди «-ed» (occupied) нишондиҳандаи амали мафъул мебошанд. Ҳамзамон «is» ба он далолат мекунад, ки аломати предикативии зикршуда ба шахси сеюми танҳо дахл дорад. Ачибаш он аст, ки шакли мафъули забони англиси «is occupied» ба забони тоҷикӣ тавассути шакли фоилии феъл ифода карда шудааст. Сабаб он аст, ки дар забони тоҷикӣ феъли «ишғол кардан» аз сабаби монда буданаш наметавонад дар шакли мафъул истифода шавад. Бинобар он забони тоҷикӣ барои ифода кардани маънои мафъули феъли забони англисӣ аз тартиби калима истифода мекунад, яъне мубтадои «диван» аз ҷойи аввал ба назди хабар мекӯчад. Вақте, ки «Диван кунчи хонаро ишғол мекунад» мегӯем, ин ҷумла ба забони англисӣ чунин тарҷума мешавад: The divan occupies the corner of the room. Ҳамин тавр, феъли ёвари «to be» - и забони англисӣ барои сохтани шакли мафъули феъл аз се воситаи супплетивӣ истифода мекунад: 1) «am» чун нишондиҳандаи шахси якуми танҳои феъли асосӣ; 2) «is» чун нишондиҳандаи шахси сеюми танҳои феъли асосӣ; 3) «age» чун нишондиҳандаи се шахси шумораи чамъ ва шахси дууми шумораи танҳо. Дар забони тоҷикӣ бошад, барои ифода намудани шахсу шумораҳои зикршудаи забони англисӣ пасвандҳои «-ам», «-и», «-ад», «-ем», «-ед» ва «-анд» истифода мешаванд. Ҳамзамон шаклҳои супплетивии «am», «is», «age» як вазифаи дигарро ба ўҳда доранд. Онҳо чун феъли ёвар барои сохтани шакли мафъули феъли дигари маънодор хизмат мекунанд, ки муодили онҳо пешванди «ме-» ва асоси замони ҳозираи феъли «шудан» (шав) мебошад. Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки «am», «is», «age» ду вазифа доранд, ки ин вазифаҳо дар забони тоҷикӣ тавассути се воҳиди грамматикӣ ифодаи худро меёбанд: 1) «ме-», 2) «шав», 3) пасванди шахсу шумораи феъли замони ҳозира «-ам», «-и», «-ад», «-ем», «-ед» ва «-анд» мебошанд.

Воситаи супплетивӣ гуфта, чунин шаклсозиро меноманд, ки он куллан аз дигар реша бунёд мегардад. Алалхусус, шакли «age» шакли замони ҳозираи феъли «to be» дар шумораи чамъ маҳсуб мешавад. Ё худ «went» шакли замони гузаштаи феъли «to go» аст. Боз як мисоли дигар: «best» шакли дараҷаи олии сифати «good» мебошад. Дар забони тоҷикӣ шаклсозии супплетивӣ хеле кам дучор мешавад. Алалхусус, феъл-бандаки «аст» шакли супплетивии феъли «будан» мебошад. «Будан» дар забони англисӣ «be» аст, дар забони русӣ «быть» аст, ки ҳар сеи онҳо аз забони санскрит ба якҷанд забонҳои хиндуаврупой гузаштаанд. Муодили «аст» – и забони тоҷикӣ дар забони олмонӣ «ist», дар забони англисӣ «is» ва дар забони русӣ «есть» маҳсуб мешаванд, ки онҳо аз рӯи талаффуз ба ҳам хеле наздиканд. Худи шакли масдари «аст», «ist», «is» ва «есть» аз рӯи талаффуз ба ҳам наздиканд: «будан», «be», «быть».

Шакли аналитикии мафъули забони тоҷикӣ мисли забони англисӣ ба шакли синтетикӣ муқобил гузошта мешавад. Алалхусус, гунаи фоили забони англисӣ ба забони тоҷикӣ чунин тарҷума мешавад: Қудратҳо ва ақоиде, ки барои саромади миллатҳо

сабабгор шудаанд, онҳоро муайян мекунад. Дар ин мисол «муайян мекунад» ба шакли «муайян карда мешаванд» муқобил гузошта мешавад. Ин муқобилгузорӣ категорияи самти амалро ба миён меоварад. Дар мисоли аввал «муайян мекунад» амали марказгурезро ифода мекунад, ҳоло он ки шакли «муайян карда мешаванд» ба амали марказшитоб далолат менамояд. Феъл-хабари «муайян мешаванд» бо вучуди аз ду калима таркиб ёфтаниш як мафҳумро ифода мекунад ва аз ин рӯ онро на шакли аналитикӣ балки шакли синтетикӣ бояд шуморид. Дар забони англисӣ ин ду калима тавассути як калимаи «determine» тарҷума шудааст. Чунин феълҳоро дар забони тоҷикӣ феълҳои таркибӣ меноманд, ки онҳо мисли феълҳои забони англисии «to take care off» «to take part» ва амсоли онҳо бо вучуди аз ду ва зиёда феълҳои луғавӣ таркиб ёфтанишон як мафҳуми содаро ифода мекунад.

Дар забонҳои муқоисашаванда шаклҳои аналитикии зикршуда амалҳои ғайридавомдор, муқаррариро зикр менамоянд.

Дар қатори шаклҳои зикршуда замони ҳозираи феъли ҳар ду забон боз қатори дигари шаклҳои мафъулро дорост, ки онҳо бар хилофи шаклҳои болоӣ ба амали давомдор далолат мекунад. Мисол: The street lamps are being lit now (10, с.57).-Ҳоло чароғҳои кӯча фурӯзон карда шуда истодаанд..

Дар мисоли англисӣ «are being lit» шакли аналитикии мафъул махсуб мешавад. Он аз чор воҳиди маънодор таркиб ёфтааст: 1) феъли ёвари «are», ки он вазифаҳои зеринро иҷро мекунад: а) ба замони ҳозира дахл доштани амалро нишон медиҳад, б) ба шахси сеюми шумораи чамъ далолат мекунад, в) ҳамроҳи морфемаи «-ing» давомнокии амали «to lite»-ро ифода менамояд. 2) феъли ёвари «be» бошад дар яқоягӣ бо шакли Participle II –и феъли (lit) барои сохтани шакли мафъул хизмат мекунад. Феъли «to light» бошад, дар шакли Participle II истифода шуда, маънои луғавии феъл-хабарро зикр менамояд.

Дар тарҷумаи тоҷикии ин мисол муодили «are being lit» «чароғон карда шуда истодаанд» махсуб мешавад, ки он низ шакли аналитикӣ мебошад. Ин шакли аналитикӣ аз ҳафт воҳиди маънодор иборат аст: 1) «чароғон кард», ки он шакли замони гузаштаи феъли чароғон кардан аст, 2) морфемаи «-а», ки он сифати феълии қабليات сохтааст, 3) «шуд», ки он шакли замони гузаштаи феъли ёвари «шудан» мебошад, 4) морфемаи «-а», ки шакли сифати қабلياتи феъли ёвари «шудан»-ро сохтааст, 5) феъли ёвари «шуд» ҳамроҳи морфемаи қабلياتи «-а» дар таркиби «чароғон карда» барои сохтани шакли мафъули феъли комилмаъноӣ «чароғон кардан» хизмат мекунад, 6) морфемаи «-а» дар таркиби «шуда» ҳамроҳи шакли тасрифии феъли ёвари «истодан» барои ифодаи маънои давомнокии амали «чароғон кардан» истифода шудааст, 7) морфемаи «-анд» дар таркиби «истодаанд» ба шахси сеюми амали «чароғон кардан» далолат мекунад.

Чунонки мебинем, дар ҳар ду забон шакли мафъулии феъл метавонад дар замони ҳозира ба ду навъи амал далолат кунад: 1) амали муқаррарӣ, одатӣ (are determined - муайян карда мешаванд), 2) амали давомдор (are being lit - чароғон карда шуда истодаанд). Шакли давомдори мафъули забонҳои муқоисашаванда (are being lit-чароғон карда шуда истодаанд) аз рӯи маъноӣ ҳудудии худ ба шакли мафъули ғайридавомдор (are lit - чароғон карда мешаванд) муқобил гузошта мешавад. Ин сохтор низ шакли аналитикӣ мебошад.

Бояд зикр кард, ки чи шакли давомдор, ва чи шакли ғайридавомдори мафъули ду забон ба амали марказшитоб далолат мекунад. Фарқи байни ин ду шакл дар ҳамин аст,

ки яке (are being lit- чароғон карда шуда истодааст) амали давомдорро ифода мекунад, вале дигаре (are lit – чароғон карда мешавад) амали ғайридавомдорро ифода мекунад.

Дар замони гузашта низ феълҳои забоҳои англисӣ ва тоҷикӣ шакли мафъулӣ доранд. Дар забони англисӣ дар ин замон ду шакли мафъулии феъл истифода мешавад.

Дар забони англисӣ феъли замони гузашта ду шакли аналитикии мафъул дорад: 1) He was released in a few month (14, с.107).-Ҷӯро баъди чанд моҳ аз ҳабс озод карданд (5, с.106). Дар ин мисол таркиби «was released» шакли аналитикӣ мебошад. Он аз феъли ёвари «was» ва сифати феълии II «released» таркиб ёфтаанд. Феъли «was» маъноҳои зерини грамматикиро ифода мекунад: 1) мансубияти амал ба шахси сеюми танҳо, 2) ба иҷро расидани амал дар замони гузашта, 3) ҳамроҳи морфемаи «-ed» марказшито будани амали «to release»-ро нишон медиҳад, яъне чунин амал ба мубтадо (he) нигаронида шудааст ва он мубтадо фаъл нест.

Муодили тоҷикии «was released» таркиби «озод карданд» мебошад, ки он шакли на аналитикӣ, балки синтетикӣ аст. Ин шакл амалеро ифода мекунад, ки иҷрокунандааш маълум нест, ҳарчанд ки пасванди шахси сеюми шумораи чамъ «-анд»-ро гирифтааст. Ба сохти ҷумлаҳои англисӣ ва тоҷикӣ назар кунем, мебинем, ки ҷумлаи англисӣ мубтадо (he) дорад, вале дар забони тоҷикӣ он мубтадо тавассути пуркунанда тарҷума шудааст (ӯро) ва аз ин рӯ ҷумла бе мубтадо омадааст. Метавон ҷумлаи англисиро ба таври зерин низ тарҷума кард, ки дар он феъл дар шакли аналитикии мафъул истифода мешавад: Баъди чанд моҳ ӯ аз ҳабс озод карда шуд. Дар ин гуна тарҷума мисли забони англисӣ феъли озод кардан дар шакли мафъулӣ истифода шудааст. Гузашта аз ин, ин ҷумла дорои мубтадои худ аст, ки он вожаи «ӯ» аст. Аз ҳамин сабаб «озод карда шуд»-ро метавон муодили комили шакли мафъулии забони англисӣ (was released) шуморид. Мо ин гунаро аз ҳамин сабаб дурусттар мешуморем. Азбаски дар тарҷумаи С.Улуғзода «was released» «озод карданд» тарҷума шудааст, мо таҳлилро аз ҳамин гуна оғоз кардем. Аз тарҷумаи мо карда, бармеояд, ки дар забони тоҷикӣ низ дар замони гузашта шакли махсуси мафъул истифода мешавад, ки он аз шакли тасрифии феъли ёвари «шудан» дар замони гузашта ва сифати феълии қабلياتи феъли маънодор таркиб меёбад. Муқоиса кунед: was released - озод карда шуд. Дар ин мисол «шуд» муодили «was»-и забони англисӣ, «озод карда» бошад, муодили «released» махсуб мешавад. Фарқи байни ду забон дар он аст, ки дар забони англисӣ аввал феъли ёвар ва баъди он шакли Participle II-и феъли маънодор меояд. Дар забони тоҷикӣ бошад, баракс аввал шакли сифати феълии қабلياتи феъли маънодор ва пас шакли тасрифии феъли ёвар мавқеъ мегирад.

Бояд зикр кард, ки дар баъзе ҳолатҳо шакли мафъули феъли забони англисиро тавассути шакли мафъули феъли забони тоҷикӣ тарҷума кардан имконнопазир аст. Мисол: «Guiding principles were not talked about (10, с.51).-Дар хусуси принципҳои асосӣ гуфтугузор намекарданд». Имконнопазирии тарҷумаи мафъули англисӣ ба мафъули тоҷикӣ аз он сабаб аст, ки дар забони тоҷикӣ танҳо феълҳои гузаранда шакли мафъул дошта метавонанд, ҳол он ки дар забони англисӣ ҳамаи феълҳои объектӣ ба ин кодиранд. Феълҳои объектӣ чунин феълҳоеанд, ки ҳамагуна пуркунанда (ҳам бе пешоянд, ҳам пешоянддор) қабул карда метавонанд. Дар мисоли болоӣ «to talk» - «гуфтугӯ (сӯҳбат) кардан» феъли гузаранда нест, вале пуркунандаи пешоянддор (бавосита) қабул карда метавонад ва аз ин рӯ он дар ҷумлаи болоӣ дар шакли мафъулӣ истифода шудааст. Азбаски феъли «гуфтугӯ кардан»-и забони тоҷикӣ гузаранда нест, онро наметавон дар шакли мафъулӣ гузошт. Аз ҳамин сабаб шакли мафъули англисӣ ба тоҷикӣ тавассути феъл-хабарӣ номуайяншахс (гуфтугузор намекарданд) тарҷума

шудааст. Ҳамин аст, ки дар мисоли англисӣ феъл-хабар шакли мафъули дорад. Дар забони тоҷикӣ он дар шакли фоили истодааст, вале ин шакл субъекти худро надорад. Аз ҳамин сабаб чунин шаклҳоро номуайншахс меноманд. Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки шакли мафъули феълҳои монда ба забони тоҷикӣ тавассути ҷумлаҳои номуайншахс тарҷума карда мешаванд.

Дар забони англисӣ боз як шакли дигари мафъули феъл амал мекунад. Мисол: Close by, in the little salon opposite the stairs, a piano was being played (10, с.253).-Дар наздикӣ, дар толори рӯ ба рӯи зинапоя фортепьяное навохта мешуд (фортопьяно менавохтанд).

Дар ин мисоли англисӣ «was being played» шакли аналитикии мафъулест, ки аз панҷ ҷузъи маънодор иборат аст: 1) «was» феъли ёварест, ки он ба замони гузашта, шахси сеюми танҳо далолат мекунад; 2) феъли ёвари «be» ҳамроҳи морфемаи «-ed» маънои мафъулро ифода мекунад, 3) «play» феъли маънодор буда, маънои грамматикӣ амалро дорад. Гузашта аз ин, «play» маънои луғавии феъл-хабарро ифода менамояд. 4) Морфемаи «-ed» бошад, аз асоси масдари «to play» сифати феълии замони гузашта сохтааст. 5) феъли ёвари «was» ҳамроҳи морфемаи «ing» ба давомнокии амали гузашта далолат мекунад. Таркиби «was being played» ба шакли навъи «was playing» муқобил гузошта мешавад. Шакли аввал мафъулист, вале шакли дуюм фоилист. Шакли «was being played» амали марказшитоб, вале шакли «was playing» амали марказгурезро зикр менамояд.

Аз тарҷумаи ин мисоли англисӣ ба тоҷикӣ бармеояд, ки шакли «was being played» ба тоҷикӣ тавассути шакли аналитикии «навохта мешуд» баргардонида шудааст, ки он низ шакли мафъулист, ки ба шакли «менавохт» муқобил гузошта мешавад. Шакли аввал амали марказшитоб, вале шакли дуюм амали марказгурезро ифода мекунад. Шакли «навохта мешуд» аз панҷ-шаш ҷузъи маънодор иборат аст: 1) «-xt»-нишондиҳандаи асоси замони гузаштаи феъл аст, ки он ба шакли навоз муқобил гузошта мешавад; 2) «-a»-морфемаи сифати феълии қабليات аст; 3) «me-»-префикси феълист, ки амали давомдор ё такроршавандаро ифода мекунад; 4) «шуд» асоси замони гузаштаи феъли ёвари «шудан» мебошад; 5) «ø»-ин морфемаи сифрист, ки ба феъли «шуд» омада, ба шахси сеюми танҳо, замони гузашта ишора мекунад. Дар ин таркиб ифодакунандаи маънои мафъул феъли ёвари «шуд» ва морфемаи сифати феълии қабليات «-a» (навохта) мебошад. Аз ин бармеояд, ки муодили «was» вожаи «шуд» ва муодили «being» префикси «me-» маҳсуб мешавад.

Бояд зикр кард, ки дар забони тоҷикӣ барои ифодаи замони гузаштаи давомдор шакли маҳсусе амал намекунад. Аз ҳамин сабаб дар забони тоҷикӣ шакли давомдори мафъули забони англисӣ тавассути шакли ғайридавомдори феъл тарҷума карда шуда аст. Вале дар адабиёти бадеии адибони тоҷик (С.Айнӣ, Ҷ.Икромӣ, Р.Ҷалил, С.Улуғзода ва дигарон) шаклҳои навъи хонда меистод, «гуфта меистод» ва амсоли онҳо дучор мешаванд, вале ин шаклҳо шояд аз сабаби ранги гуфтугӯӣ доштанишон дар китобҳои грамматикаи забони тоҷикӣ зикр нашудаанд. Агар чунин шаклҳоро чун меъёри забони тоҷикӣ ба инобат гирем, мебоист ҷумлаи таҳлилшудаи забони англисиро чунин тарҷума кард: Дар наздикӣ, дар рӯ ба рӯи толор фортопьяное навохта шуда истода буд.

Дар замони оянда феълҳои объектии замони англисӣ ду шакли аналитикии мафъул доранд. Яке аз онҳо аз феъли ёвари «shall» ё «will» + be+Participle II таркиб меёбад. Дигаре тавассути феъли ёвари «should/would+be+Participle II» сохта мешавад. Шакли якум амали хоса ояндаро ифода мекунад, вале шакли дуюм ба амале далолат мекунад, ки дар замони гузашта пешбинӣ шудааст. Шакли якумро «Future Indefinite Passive» ва шакли дуюмро «Future-in-the-past-Indefinite passive» меноманд.

Мисол барои замони хоса оянда: 1) The rifles will be hidden in bales of merchandise (14, с. 197). – Туфангҳо дар тойҳои бор пинҳон карда мешаванд (7, с. 195). 2) Very likely I shall be killed some day (Ibid, 203).-Мумкин ки ман ягон рӯз кушта шавам (Ҳамон ҷо, 200).

Дар мсиоли якум «will be hidden» шакли аналитикӣ мебошад. Он аз чор ҷузъи маънодор иборат аст, ки аз онҳо сетояшон маънои соф грамматикиро ифода мекунад. Алалхусус «will» ба замони оянда мутааллиқ будани амали «to hide»-ро нишон медиҳад. Он инчунин ба шахси сеюми чамъ мансуб будани амали «to hide»-ро зикр менамояд. Ҷузъи дуоми маънодор «be» ҳамроҳи пасванди «-en» маънои амали марказшитобро ифода менамояд, яъне он ду морфема шакли мафъул сохтаанд. Феъли «hide» (hid) маънои лугавии «пинҳон кардан»-ро дорад. Маънои грамматикии он далолат ба амал аст.

Шакли аналитикии «will be hidden» ба забони тоҷикӣ тавассути шакли аналитикии «пинҳон карда мешаванд» баргардонида шудааст, ки он низ шакли мафъули феъл маҳсуб мешавад. Ин шакли аналитикии забони тоҷикӣ як маънои лугавӣ дорад. Вожаи «пинҳон кардан» маънои лугавии «to hide»-и забони англисиро ифода мекунад. Маънои грамматикии он далолат ба амал аст. Морфемаи «-а» дар таркиби «пинҳон карда» сифати феълии қабليات бунёд кардааст, ки дар он маънои грамматикии мафъул низ ниҳон аст. Феъли ёвари «мешавад» маънои лугавӣ надорад, ҳарчанд ки аз асоси замони ҳозираи «шудан» (шав) ва префикси «ме-» ва пасванди шахсу шумораи феъл «-ад»-ро дорост. Префикси «ме-» одатан маънои такрорро ифода мекунад, морфемаи «-ад» бошад, ба шахси сеюми шумораи танҳои замони ҳозира далолат мекунад.

Мебинем, ки бар хилофи забони англисӣ ин шакли аналитикии феъли забони тоҷикӣ нишондиҳандаи замони ояндаро надорад, яъне «will» муодили тоҷикиро доро нест. Феъли ёвари «мешавад» муодили «be»-и забони англисӣ, ки он дар шакли тасрифӣ омадааст.

Дар мисоли дуоим «shall be killed» шакли аналитикӣ, ки маънои мафъулро дорад ва ба шакли навъи «shall kill» муқобил гузошта мешавад. «Shall be killed» амали марказшитоб, вале «shall kill» амали марказгурезро ифода мекунад. Дар таркиби аналитикии «shall be killed» чор воҳиди маънодор мавҷуд аст: а) «shall» чун феъли ёвар ба замони оянда, ба шахси якум далолат мекунад, б) феъли ёвари «be» дар ҳамбастагӣ бо морфемаи «-ed» шакли мафъули феъли «to kill»-ро бунёд кардааст, в) вожаи «kill» маънои лугавии «куштан»-ро ифода мекунад ва маънои грамматикияш далолат ба амал аст, г) морфемаи «-ed» ба ссоси феъл ҳамроҳ шуда сифати феълии II-ро месозад, ки он ҳамеша маънои мафъулро дорост.

Муодили тоҷикии «shall be killed» таркиби «кушта мешавам» аст, ки он низ шакли аналитикӣ ва граммемаи мафъул маҳсуб мешавад. Ин шакл ба шакли «мекушам» муқобил гузошта мешавад, ки сохтори синтетикӣ буда, амали фоилро ифода мекунад. Шакли «кушта мешавам» амали марказшитоб, вале «мекушам» амали марказгурезро зикр менамояд.

Шакли «кушта мешавам» аз шаш воҳиди маънодор иборат аст: воҳиди «куш» асоси замони ҳозираи феъл буда, дорои маънои лугавии «kill» аст, он маънои грамматикӣ дорад, ки далолат ба амал аст. Морфемаи «-т» (кушт) нишондиҳандаи асоси замони гузашта аст. Морфемаи «-а» бошад, сифати феълии қабليات сохтааст, ки маънои мафъулро дорост. Префикси «ме-» аслан такрори амалро нишон медиҳад. Воҳиди «шав» асоси замони ҳозираи феъли ёвари «шудан» буда, аз маънои лугавии худ фориг аст. Морфемаи «-ам» нишондиҳандаи шахси якуми шумораи танҳои замони ҳозира мебошад, маънои мафъулро бошад, морфемаи «-а» ва морфемаи решагии «шав» ифода мекунад.

Аз ин бармеояд, ки «shall» муодили тоҷикӣ надорад, зеро ягон воҳиди шакли аналитикии «кушта мешавам» маънои замони ояндаро надорад. Муодили феъли ёвари «be» феъли ёвари «шудан» мебошад, ки дар ин таркиб дар шакли «шав» омадааст. Префикси «ме-» муодили англисӣ надорад. Морфемаи «-ам» вазифаи дуоми «shall»-ро, ки далолат ба шахси якум аст, ба ӯҳда гирифтааст.

Дар забони англисӣ, чунонки қаблан зикр карда будем, шакли «should/would+Infinitive» замони оянда дар гузашта номида мешавад, ки он низ сохтори аналитикӣ мебошад. Ин шакли аналитикӣ дар самти мафъули низ истифода бурда мешавад. Мисол: 1) Mrs. Bretton said that she would be taken care of (13, 161).-Хонум Бреттон гуфт, ки ба ӯ ғамхорӣ мекунад. 2) He had not thought that I should be insulted (12, с. 217).-Вай фикр накарда буд, ки маро таҳқир мекунад.

Дар мисоли якум «she would be taken care of» шакли аналитикӣ аст, ки дар таркиби он граммемаи мафъул низ мавҷуд аст. Дар ин шакли грамматикӣ ду феъли ёвар омадааст: «would» ва «be». Якумин ба замони ояндае ишора мекунад, ки дар замони гузашта пешбинӣ шудааст. Файр аз ин, «would» ба шахси сеюм далолат мекунад. Феъли ёвари дуом «be» ҳамроҳи морфемаи «-ed», ки Participle II месозад, маънои мафъулиро ба миён меоварад. Воҳиди фразеологӣ «to take care of» ду маъно дорад: 1) лугавӣ, он мафҳуми «ғамхорӣ кардан»-ро ифода мекунад; 2) грамматикӣ, он номи амал аст. Ин шакли аналитикӣ аз рӯи маънои самти амал ба шакли аналитикии «would take care of» муқобил гузошта мешавад. Шакли «would be taken care of» амали марказшитоб, вале шакли «would take care of» амали марказгурезро ифода мекунад.

Ба забони тоҷикӣ шакли мафъули «would be taken care of» «ғамхорӣ мекунад» тарҷума шудааст, ки он шакли синтетикӣ аст. Он шакли замони ҳозира, сиғаи хабарист, вале иҷрокундаи ин амал маълум нест, зеро феъл дар шакли номуайяншахс омадааст, ҳарчанд ки морфемаи шахси сеюми шумораи чамъро (-анд) дорост. Сабаби бо шакли фоилӣ тарҷума шудани шакли мафъули забони англисӣ дар он аст, ки чунон ки қаблан зикр карда будем, феъли «ғамхорӣ кардан» гузаранда нест ва аз ин рӯ он дар шакли мафъули истифода намешавад. Дар чунин ҳолат забони тоҷикӣ ҷумлаи номуайяншахсро истифода мебарад, ки дар он иҷрокундаи амал зикр намешавад. Аз ин рӯ дар байни ин ду шакли феълии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ аз лиҳози на шакл ва на маъно мувофиқат ба назар намерасад, ҳарчанд ки пропозитсия як аст.

Дар мисоли дуом «should be insulted» низ шакли аналитикӣ аст, ки дар қатори маънои грамматикӣ ба оянда тааллуқ доштани амал маънои мафъулро низ дорост. Дар ин таркиб «should» ду маънои грамматикӣ дорад: 1) он ба маънои амали ояндае далолат мекунад, ки дар гузашта пешбинӣ шудааст. 2) иҷрокундаи амал шахси якум аст, маънои мафъулро зикр менамояд, яъне мубтадо ғаёб нест, он таҳти таъсири амали предмети дигаре менамояд, ки зикр нашудааст, яъне амал марказшитоб аст. Он аз рост ба чап самт мегирад. Маънои амали ояндаро «should» ва маънои мафъулро «be+ ed» ифода мекунад.

Ин шакли аналитикӣ аз рӯи маънои самт ба шакли «should insult» муқобил гузошта мешавад, зеро шакли дуом амали марказгурезро ифода мекунад, яъне амал аз мубтадо сар мезанад ва ба ягон объект равона карда мешавад, ки аз ин табодули мисоли дуом шаҳодат медиҳад: He had not thought that somebody would insult me.

Шакли аналитикии «should be insulted» ба забони тоҷикӣ «таҳқир мекунад» тарҷума шудааст, ки он бар хилофи забони англисӣ шакли синтетикӣ мебошад, ки он аз асоси замони ҳозираи феъли «таҳқир кардан (таҳқир кун)», префикси «ме-» ва

нишондиҳандаи шахсу шумораи феъл «-анд» иборат аст. Ин шакли феълии забони тоҷикӣ дар алоҳидагӣ маънои замони ояндаро ифода намекунад. Чунин маъно аз контекст бармеояд. Ин чунин маъно дорад, ки дар забони тоҷикӣ «should/would+Infinitive» муодили грамматикӣ худро надорад, яъне замони оянда дар гузашта тавассути шакли замони ҳозираи феъли тоҷикӣ ифода мешавад.

Ҳамин тавр, дар сатҳи категорияи замону худуди феъл сиғаи хабарии забони англисӣ дорои шаш шакли категориалии самти мафъулӣ мебошад. Аз он шаш шакл чоргош тазоди худудӣ дорад. Дар замони оянда тазоди худудӣ дида намешавад. Ин тазод инчунин дар сатҳи шакли категориалии оянда адр гузашта низ ба назар намерасад.

Дар забони тоҷикӣ бошад сиғаи хабарӣ танҳо дорои се шакли категориалии мафъул аст. Сабаби кам будани чунин шаклҳои категориалӣ дар он аст, ки забони тоҷикӣ дорои шакли махсуси замони оянда нест. Дар замони гузашта бошад, шакли мафъулии феъли тоҷикӣ тазоди худудӣ надорад, ҳарчанд ки дар нутқи гуфтугӯи чунин шакл истифода мешавад.

Шаш шакли мафъули забони англисӣ сохторҳои аналитикӣ мебошанд. Се шакли мафъулии забони тоҷикӣ низ сохторҳои аналитикӣ мебошанд. Чунин шаклҳои аналитикии забонҳои муқоисашаванда камаш аз се ҷузъи маънодор таркиб меёбанд. Яке аз он ҷузъҳо феъли ёвар буда, барои сохтани шакли мафъулии феъли асосӣ хизмат мекунад. Ҷузъи дигари маънодор барои сохтани сифати феълии қабляти забони тоҷикӣ ё Participle II забони англисӣ истифода мешавад. Ҷузъи сеюм бошад, дар ҳар ду забон феъли маънодор аст. Микдори ҷузъҳои маънодор дар забони англисӣ то 4-5 адад мерасад. Дар забони тоҷикӣ бошад, ин воҳидҳо метавонанд 7-8 адад бошанд. Ҳар яке аз ин воҳидҳо вазифаҳои грамматикӣ худро дорад. Воҳиди маънодор бошад, дорои ҳам маънои грамматикӣ ва ҳам маънои луғавӣ аст.

Бештари чунин воҳидҳо дар забони англисӣ барои сохтани шаклҳои аналитикӣ хизмат мекунад, вале дар забони тоҷикӣ қисми зиёди ин навъ воҳидҳо шаклҳои синтетикӣ месозанд. Ин тафовут аз он шаходат медиҳад, ки забони англисӣ нисбат ба забони тоҷикӣ аналитикитар аст.

Бояд зикр кард, ки дар системаи шаклҳои мафъулии ду забон шаклҳои давомдори феъл ба шаклҳои ғайридавомдори он муқобил гузошта мешавад. Чунин тазод дар забони тоҷикӣ як ҷуфт вале дар забони англисӣ ду ҷуфт мебошад.

Пайнавишт:

1. Гухман, М.М. Развитие залоговых противопоставлений в древних германских языках и становление системы форм страдательного залога: дисс. д-ра филол. н.: 10.02.04 / Мирра Моисеевна Гухман. –М., 1955. – 316 с.
2. Забони адабии ҳозираи тоҷик. Синтаксис. Душанбе: Ирфон, 1970. – 268 с.
3. Усмонов, К. Грамматикаи муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ / К. Усмонов. Худжанд: «Нури маърифат», 2017. – 380 с.
4. Усмонов, К. Морфологияи муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ / К. Усмонов. Худжанд: «Нури маърифат», 2016. – 214 с.
5. Хаймович, Б. С., Роговская Б. И. Теоретическая грамматика английского языка / Б. С. Хаймович, Б. И. Роговская. -М.: Высшая школа, 1967.- 298 с.
6. Blokh, M. Y. A Course in Theoretical English Grammar / М.: “Visshaya Shkola”, 1983. – 383p.

Сарчашмаҳои маводи амалӣ

7. Войнич, Э.Л. *Фурмағас/ Э.Л. Войнич. Душанбе: Маориф, 1982.- 320.*
8. *Dickens, Ch. American Notes / Ch. Dickens. M.: Foreign Languages Publishing House, 1950. – 256 pp.*
9. *Dickens, Ch. Martin Chuzzlewit / Ch. Dickens. M.: Foreign Languages Publishing House, 1950. – 256pp.*
10. *Galsworthy, J. A. Modern Comedy. Book 3 / J. A. Galsworthy. M.: Progress Publishers, 1979. – 280 pp.*
11. *Hornby, A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary / A.S. Hornby. Oxford University Press, 1989. – 1578 pp.*
12. *Shaw, B. Pygmalion/ B. Shaw. M.: Higher School Publishing House, 1972. – 140 pp.*
13. *Thackeray, W. The History of Henry Esmond / W. Thackeray. Esg. M.: Foreign Languages Publishing House, 1954. – 596 pp.*
14. *Voynich, E.L. The Gadfly/ E.L.Voynich. M.: 1954. – 352 pp.*

Reference Literature:

1. *Gukhman, M.M. Development of Voice Oppositions in Old Germanic Languages and Formation of the System of Passive Voice Forms. Doctoral dissertation in Philology: 10.02.20. / Mirra Moiseevna Gukhman. Moscow, 1955. – 316 pp.*
2. *Modern Tajik Literary Language. Syntax. Part I. - Dushanbe: Cognition, 1973. – 452 pp.*
3. *Usmonov, K. Comparative Grammar of English and Tajik Languages/ K. Usmonov. - Khujand: Light of Enlightenment, 2017. – 380 pp.*
4. *Usmonov, K. Comparative Morphology of English and Tajik Languages/ K. Usmonov. Khujand: Light of Enlightenment, 2017. – 214 pp.*
5. *Haimovich B.S., Rogovskaya B.I. Theoretical Grammar of the English Language / B.S.Haimovich, Rogovskaya B.I/- M.: Higher School, 1967. – 298 pp.*
6. *Blokh, M. Y. A Course in Theoretical English Grammar / - M.: Higher School, 1983. – 383 pp.*

Bibliography:

7. *Voynich, E.L. Bodfly/ E.L. Voynich. – Dushanbe: Enlightenment, 1982. – 320 pp.*
8. *Dickens, Ch. American Notes / Ch. Dickens. M.: Foreign Languages Publishing House, 1950. – 256 pp.*
9. *Dickens, Ch. Martin Chuzzlewit / Ch. Dickens. M.: Foreign Languages Publishing House, 1950. – 256pp.*
10. *Galsworthy, J. A. Modern Comedy. Book 3 / J. A. Galsworthy. M.: Progress Publishers, 1979. – 280 pp.*
11. *Hornby, A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary / A.S. Hornby. Oxford University Press, 1989. – 1578 pp.*
12. *Shaw, B. Pygmalion/ B. Shaw. M.: Higher School Publishing House, 1972. – 140 pp.*
13. *Thackeray, W. The History of Henry Esmond / W. Thackeray. Esg. M.: Foreign Languages Publishing House, 1954. – 596 pp.*
14. *Voynich, E.L. The Gadfly/ E.L.Voynich. M.: 1954. – 352 pp.*